

Forhandlingerne om Forfatningsspørgsmaalet i det danske Monarkis Lande 1814 til 1848.

Af

A. D. Jørgensen.

(Meddelt i Mødet den 5te April 1895.)

Da Martsministeriet gav sig i Færd med de Forhandlinger, som førte til Juni-Grundloven, begyndte man paa bar Bund. Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling blev i sit Princip vedtagen i to Statsraadmøder, den 3. og 5. April. Ministrene gik, som det synes, aldeles uforberedte til disse Forhandlinger, i alle Tilfælde havde de forskellige Grupper ingen Aftaler truffet, og der fremsattes derfor lige saa mange eller flere Meninger end der var Medlemmer. Den anden Dags Forhandling resumeredes af Monrad saaledes, at der var opnaaet Enighed om 4 Ting: Aktiv og passiv Valgret grundes ikke paa Ejendom, Skat eller Stand; Valgene er direkte; til Valgret kræves 30 Aars Alder; en Fjerdedel er Kongevalg. Tscher-ning, som ikke havde været tilstede i dette Møde, modsatte sig Kongevalgene og truede med at træde ud af Regeringen; han blev dog beroliget, rimeligvis med Løftet om, at disse skulde opgives i Grundlovsudkastet. Dette blev i alle Tilfælde saa, og enhver Modvægt mod den almindelige Valgret var dermed bortfalden.

Det blev overdraget til Bardenfleth, Hvidt og Monrad i det enkelte at udarbejde den Valglov, som skulde forelægges Stæn-

derne, og senere overdroges det ligeledes til dem at skrive et Grundlovsudkast. Maaske tænkte man herved paa en Slags Repræsentation af de tre højere Samfundsklasser: Embeds- aristokratiet, Borgerstanden og de Lærde; men som det var disse sidste, der frem for alle gav Aarets Bevægelser deres Præg, saaledes blev det ogsaa Monrad, som i Virkeligheden skrev Grundloven. Hans Haandskrift er endnu bevaret og bærer Overskriften: «Materiale til en Forfatning»; dette første løse Udkast er i alle væsentlige Træk det senere Lovforslag.

Afdøde Gehejmetatsraad Krieger har en Gang for mange Aar siden foræret mig dette Aktstykke, som han var kommen i Besiddelse af under Grundlovsforhandlingerne. Hermed fulgte et andet Haandskrift fra disse Forhandlinger, et fuldstændigt Forfatningsudkast fra Marts 1848, affattet af den tidligere nedsatte Kommission: Ørsted, Karl Moltke og Bang; — til dette var der imidlertid ikke taget mindste Hensyn i Rigsforsamlingens Udvalg. Og dog repræsenterede det Summen af de Overvejelser og Erfaringer, som Landets mest indsigtfulde Mænd i en hel Menneskealder havde syslet med for at grundlægge et nyt og tidssvarende Regeringssystem, en forfatningsmæssig Statsordning for det danske Monarki.

Man véd kun meget lidt om det store Arbejde, som var nedlagt i Forfatningssagens Drøftelse forud for 1848. Stænderanordningerne af 1831 og 1834 affærdiges med den Oplysning, at de er udarbejdede paa Grundlag af og i Lighed med de preussiske tilsvarende Love af 1823, — det skulde altsaa være noget udefra indført, daarligt svarende til vore Samfundforhold og uden et herfra udgaaet Initiativ. Prof. Schiern, der jo stod hin Tid nær, dolerede i sine Forelæsninger i stærke Udtryk over denne Uselvstændighed i vor politiske Udvikling, som jo havde gentaget sig 1848.

I Virkeligheden var denne Uselvstændighed med Hensyn til Stænderforfatningen dog langt mindre end det almindelig antages; det meste var her oparbejdet paa hjemlig Grund og i

dyb Overensstemmelse med hele vor foregaaende og samtidige Udvikling. Men for at forstaa dette er det nødvendigt at gaa tilbage til de ældre Forhandlinger om en Forfatning for Holsten, — forud for de preussiske Provinsialstænder.

Vi har over de Bryderier og Ulykker, som Forbindelsen med den tyske Del af Hertugdømmerne i den sidste Snes Aar bragte os, været nær ved at glemme de store Fordele, som Monarkiets Sammensætning til sin Tid frembød. Ogsaa vor politiske Udvikling har i det halve Aarhundrede, som ligger mellem Norges og Hertugdømmernes Tab, i denne Forbindelse haft en Berigelse, en dybere Baggrund, som det pludselig vakte Forfatningsliv i vort gamle Broderland Norge i det samme Tidsrum savner. Forholdet til det tyske Forbund, Modsætningen mellem de to Nationaliteter med hver sit Universitet og sin Literatur, den indviklede historiske Ret i Hertugdømmerne med deres Ridderskab og Landskabsretter, modsat den danske Kongelov og hele den demokratiske Lovgivning i Kongeriget, har vel nok paa mange Punkter virket hæmmende og lammende paa vort politiske Liv; men disse Forhold har tillige haft en overordenlig Betydning til at ægge Evnerne, vække de nationale Kræfter og give Udviklingen en Fylde og det offentlige Liv en Rigdom og Flugt, som en fredelig Forfatningsbrydning i et ublandet dansk Land aldrig vilde have naaet.

Naar Modsætningen mellem Monarkiets to Hoveddele i den sidste Halvdel af hint Tidsrum mere og mere bar hen imod et ulægeligt Brud, saa var den i første Halvdel et særdeles velgørende Incitament for Udviklingen. Forfatningsspørgsmaalet kunde og maatte ikke rejses i Kongeriget og Slesvig, før det kongelige Reskript om Indførelsen af raadgivende Stænder i Februar 1831 var bleven offentliggjort; Indførelsen af en virkelig Forfatning maatte ikke drøftes i Fredrik VI's Levetid. I Holsten kunde det derimod ikke forbydes, da Forbundsakten lovede de enkelte Stater repræsentative Forfatninger, og den første halve Menneskealders Forfatningskampe i Monarkiet udkæmpes

derfor paa tysk Grund. Det er i Virkeligheden hele Monarkiets Sag, det gælder; Begivenhedernes Udvikling viste, at hverken det nedarvede Regeringsmaskineri kunde tillade, eller Kongen og de ledende Mænd bære det over deres Sind at bryde Monarkiets ensartede Udvikling, saa Holsten fik ikke sin Forfatning en eneste Dag før Statens andre Dele. Men det tyske Hertugdømme blev Midlet til at forberede, at drøfte og indlede Forfatningsforandringen, hvorved vi forskaanedes for de Rystelser, som vel ellers vilde have været uundgaaelige, dersom der slet intet var sket i Fredrik VI's Tid.

Vi mangler i vore historiske Fremstillinger den rette Maalestok for, hvad Holsten dengang betød. Ved kun at fastholde Vrangsidens og Udskejelserne af den slesvig-holstenske Bevægelse er vi kommen til at opfatte Universitetet i Kiel som et Arnested for Løgn og Rænker, Ridderskabet som en Samling af hovmodige Junkere; vor Literatur ejer, saa vidt mig bekendt, ikke et alvorligt Forsøg paa at vurdere disse Institutioner efter deres sande Betydning. Der vil ikke være Grund til her at fordybe sig i dette Spørgsmaal; dog maa det fremhæves, at der var samlet betydelige Kræfter i og omkring Kiel i dette Tidsrum. Universitetet indtog en ikke ringe Rang mellem de tyske Højskoler; den historisk-politiske Literatur, som havde sit Midpunkt i «Kieler Blätter», betegnes af Treitschke som det bedste, der samtidig og længe efter fremkom i Tyskland, og i det teologiske Fakultet repræsenterede Schleiermachers Ven (senere hans Efterfølger i Berlin) den virksomme Twesten en Retning, som mere og mere vandt Herredømme i den protestantiske Verden og gav Kiel en fremskudt Stilling i Udviklingen; da Klavs Harms, som tilhørte samme Retning, ved Reformationens fest den 1817 offentliggjorde sine Theses, affødte de en Literatur paa over 200 Skrifter hele Tyskland over.

I nær Forbindelse og Omgang med Professorerne i Kiel sad mange udmærkede Mænd af Ridderskabet omkring paa de holstenske og sydslesvigske Herregaarde; de uadelige Godsejere

optraadte i Fællesskab med dem baade politisk og socialt. En dyb human Dannelse, nedarvet fra forrige Aarhundrede, gik her Haand i Haand med en levende Begejstring for det genfødte Tyskland og den alvorligere Aand, der som en Reaktion mod det franske Væsen gav Tiden sit Præg. Ogsaa Fyrsteslægtene sluttede sig nøje til dette Samfund: Hertugen af Avgustenburg, som dog døde kort efter Freden i Kiel, medens hans Sønner endnu var unge; Hesserne, den gamle Statholder, Landgreven paa Gottorp, og hans Søn, den kommanderende General Prins Fredrik i Rensborg; endelig Hertugen af Holsten-Beck paa Wellingsbüttel, Præsident for det patriotiske Selskab, og efter ham Sønnen, Hertug Vilhelm af Glücksborg, Hs. Maj. Kongens Fader, der var Landgrevens Svigersøn og Kongens Svoger. Der var i dette Samfund, som samlede sig i en snæver Kreds om Kiel, en social Styrke, en Intelligens og en Dygtighed, som maatte skaffe det afgørende Betydning som Faktor i Monarkiet; der gaves i det danske Hovedland intet helt tilsvarende.

Dette Samfund attraaede intet mindre end at løsrive Holsten eller Hertugdømmerne fra Danmark; det var tværtimod til det yderste loyalt. Den første politiske Livsytring er en Ytring af Loyalitet. Der var under den kortvarige Okkupation af Kiel gjort et Forsøg fra tysk og svensk Side paa at rokke Holsternes Troskab mod det danske Kongehus. A. W. Schlegel, som fulgte med Grev Platen, der var udsæt til Statholder i Holsten, udgav et voldsomt Angreb paa Landets Regering, det samme gjorde den tyskfødte Prof. Heinrich, og aandrige Damer som Charlotte Rantzau paa Seelust i Kiel og Fru Schleiden paa Ascheberg, begge ligeledes fødte Syd for Elben, sluttede sig til Ønsket om Hertugdømmets Løsrivelse. Da derefter Norges Rejsning mod Indlemmelsen i Sverige foranledigede Fortsættelsen af Landets Okkupation i et helt Aar, hævdede der sig ogsaa udenlands Stemmer for at kaste Holsten i den store Smeltedigel, af hvilken Napoleons ivrigste Fjender skulde hente deres Belønning; man lod forstaa, at en preussisk Prins (Heinrich)

kunde være villig til at overtage Hertugdømmet og fri det for den Skæbne atter at falde tilbage under det «danske Aag».

Men Holstenerne vilde ikke. Selv Professor Dahlmann (fra Wismar), der var saa betagen af Frihedskrigens Begejstring, holdt paa det nedarvede Fyrstehus og udkastede Planen til en nærmere Sammenslutning af Landskaberne og Hansestæderne mellem Rygen og Jylland, for at denne «Kreds» kunde danne et Mellemed mellem Norden og det øvrige Tyskland. Og de indfødte Holstenerne vendte sig paa faa Undtagelser nær med Foragt fra den lokkende Tale om tysk Frihed i Modsætning til dansk Trældom.

Det var i denne Situation, den første Anmodning til Kongen om en Forfatning havde sin Rod. Den kom fra Kommissionen «zur Wiederbesitznahme der Herzogthümer», altsaa kongelige Embedsmænd: Hertugdømmets Kansler v. Brockdorf, Grev Rantzau Breitenburg, Amtmand Johansen og Diplomaten Rist. Under 24. Maj 1814 forestillede de i en Memoire Kongen Farerne ved den nærværende Tilstand og foreslog Sammenkaldelsen af en holstensk Landdag, for at denne kunde sende Delegerede til den forestaaende Kongres i Wien og dér udtale Hertugdømmets Vilje at beholde sit Fyrstehus, men tillige Ønsket om at slutte sig til det nye tyske Forbund. Kongen troede ikke paa nogen Fare og afslog Kommissionens Andragende, idet han samtidig udtalte sin Anerkendelse af, at Kansleren i Slesvig (Krück) ikke havde deltaget i dette Skridt.

I det følgende Kieler Omslag, efter Nyaar 1815, besluttede Ridderskab og Godsejere at forestille Kongen Umuligheden af at kunne bære den tunge Skattebyrde og betale de under Okkupationen paaløbne Restancer, og samtidig bede om Genoplivelse af den gamle Forfatning i en tidssvarende Form. Adam Moltke til Nütschau, bekendt af Baggesens «Labyrint» som dennes entusiastiske Ven — (de to dansede i Paris paa Bastillens Ruiner) — blev sendt til Wien til Kongen, der nu

var i Færd med at slutte sig til Forbundet, uden dog af ham at opnaa noget bindende Løfte.

Fra denne Tid af begyndte den literære Virksomhed for Forfatningssagen med Udgivelsen af «Kieler Blätter», ledet af Ridderskabets Sekretær, Prof. Dahlmann, og ført med en overordenlig Dygtighed og Kraft. Ridderskabets Privilegier, der forlængst kun havde Betydning af «Standsprivilegier», drøftedes efter deres oprindelige Mening som «Landsprivilegier», og denne Opfattelse fastholdtes trods alle Indsigelser fra Regeringens Side, idet samtidig den af Kongerne konfirmerede «nexus socialis» mellem de to Ridderskaber i Slesvig og Holsten fortolkedes, som om den gjaldt selve Hertugdømmerne. Der var i dette en retlig Tilsnigelse, som i sin Udvikling førte til grove Forsyndelser mod den historiske Sandhed; men endnu stod det dog mere som et nærliggende Middel til at afnøde Regeringen Genoplivelsen af en Forfatning, der aldrig var bleven retlig ophævet, end sige frivillig opgivet af Landets Stænder, saaledes som det formentlig var sket i Danmark 1660. Dertil kom, at Holsten nu ved Forbundsakten havde faaet et bestemt Krav paa en Forfatning, saa det var i sin Orden, at man drøftede dennes Form og Indhold og ønskede at knytte det nye til det gamle. Hovedtanken, som gik gennem de fremsatte Ønsker og Forslag, var, at lade Ridderskabet danne et Overhus, valgte Deputerede af de andre Stænder et Underhus, i Lighed med Forfatningen i England, hvis Folk man dengang antog stammede fra Hertugdømmernes «Angler og Saxer». At Slesvig overalt tænkte i nøje Forbindelse med Holsten, i en absolut fælles Landdag, er en Selvfølge.

I August 1816 nedsatte Kongen en Kommission for at gøre Forslag til en Stænderforfatning i Forbundslandet Holsten; den skulde samles i København under Ledelse af Gehejmestatsminister Møsting, som forhen havde været Præsident i det tyske Kancelli, og bestod dels af Medlemmer af dette Kollegium (Præsidenten Otto Moltke og 3 Deputerede, blandt dem Anders

Bjørn Rothe), dels af Holstenerne: Verbitter i Itzeho v. Qualen, Kansleren i Glückstadt v. Brockdorf, Medlem af Ridderskabet Grev Hardenberg-Reventlov, Landfogden i Sønder-Ditmarsken Heintzelmann og Borgmester Decker.

Forhandlingerne begyndte dog i Statsraadet og fik her deres Grundpræg. Ministrene var enige om, at Forfatningen kun skulde omfatte Holsten, og at Ridderskabet ikke skulde kunne beherske Repræsentationen, hvad enten man inddelte den i et, to eller tre Kamre. Iøvrigt gik Meningerne langt ud fra hinanden, og det ses, hvor uvant danske Embedsmænd var med at overveje Forfatningsspørgsmaal. I Reskript af 2. November meddeltes det derpaa Kommissionen, der nu samledes, paa hvilket Grundlag den skulde arbejde. Det udtaltes først, at Forfatningen udelukkende blev givet i Henhold til Forbundsbeslutningen, medens Hertugdømmets ældre Forfatning var formelt ophævet ved Indlemmelsen 1806 og afløst af Kongens Enevælde. Til Deltagelse i Repræsentationen skulde kaldes Medlemmer af Ridderskabet, Godsejere og Indbyggere af Stæder og Landdistrikter; en «ständische Versammlung» skulde holdes hvert tredje Aar; den skulde være raadgivende med Ret til at stille Forslag. Genstand for Forhandlingerne skulde være: nye Skatter og Afgifter og den almindelige Lovgivning, vedrørende «den persönlichen Stand, das Eigenthumsrecht und den Besitz». Ständerne skulde selv reparere nye Afgifter over Kommuner og Personer, dog med kongl. Stadfæstelse.

Det kom straks til Konflikter og Indsigelser. Qualen og Hardenberg erklærede, at de betragtede sig som Repræsentanter for Ridderskabet og gjorde Indsigelse imod den kongelige Opfattelse af Indlemmelsen 1806. De hævdede, at Forbundslandene havde Ret til Skattebevilling og Tilsyn med Skatternes Anvendelse, uden hvilket der ikke kunde tales om Forfatning, og at Holstens ældste og dyrebareste Privilegium var Forbindelsen med Slesvig. Alt dette blev dog tilbagevist og Grundlaget af 2. Novbr. af Kongen opstillet som ufravigeligt for Kom-

missionen, medens det dog blev tilladt Medlemmerne af denne enkeltvis at henvende sig direkte til Kongen om ethvert af disse Spørgsmaal.

Kommissionen grupperede sig snart om to Hovedsynsmaader; paa den ene Side den ridderskabelige, saaledes som den blev gjort gældende i Kiel, paa den anden en mere demokratisk og frisindet, der kan betegnes som den danske. Denne sidste blev kraftig fremhævet af Møsting, der havde Statsraadet, som jo bestod af lutter kongerigske Mænd, bagved sig og støttedes af den danskfødte Rothe, tildels ogsaa af de andre Kancelliembedsmænd, men ganske særlig af Heinzelmänn. Denne var en født Ditmarsker og en højt dannet og erfaren Mand. Han havde været Lærer ved Pædagogiet i Halle og var optraadt som pædagogisk og filologisk Forfatter i Græsk; derpaa var han kommen ind i Rentekammeret i København, senere som Deputeret i det tyske Kancelli; han var her bleven gift med en Søster til Rahbek. I den sidste halve Snes Aar havde han nu været Landfoged i Ditmarsken, og han repræsenterede saaledes paa en fortrinlig Maade den frisindede Aand, som dengang og længe efter var fælles for dette støtte Bondefolk og den oplyste offentlige Mening i Danmark. Møsting forhandlede da ogsaa særlig med Heinzelmänn om alle principielle Spørgsmaal, og det blev i Virkeligheden dem, som gav Forfatningsarbejdet sit Præg. Til det holstensk-aristokratiske Parti sluttede derimod Otto Moltke (af Espe) sig i alle væsentlige Spørgsmaal; Standsinteressen overvejede altsaa for alle Parter de nationale Hensyn.

At følge Forhandlingerne i det enkelte vilde føre for vidt; kun den repræsentative Forsamlings Sammensætning har da ogsaa fremtrædende Interesse. Det aristokratiske Parti holdt her paa to Kamre, det første bestaaende af Ridderskabet, eller som Indrømmelse desuden enkelte høje Embedsmænd, det andet sammensat af de tre Stænder: Godsejere, Borgere og Bønder. Heinzelmänn holdt paa ét Kammer og fremsatte alt i Brev til Møsting af 17de Novbr. det Grundforhold, som senere i det

væsenlige blev fulgt i det danske Monarki lige til 1848: 8 af Ridderskab og Klostre, 4 Godsejere, 11 fra Stæderne og 16 fra Landdistrikterne, ialt 39. Da Kommissionen imidlertid med stort Flertal stemte for to Kamre, forlangte han alle tre Stænder repræsenterede i dem begge, da hele Forfatningen ellers vilde blive upopulær. Møsting stillede da Forslag om tre Kurier i ét Kammer, efter de 3 Stænder. Det adelige Parti tilbød nu Optagelsen af Medlemmer fra 2det Kammer i første, indtil Halvdelen af Ridderskabsmedlemmerne. Vinteren gik med altid nye Kombinationer, indtil man i Marts foreløbig sluttede Forhandlingerne for at faa Kongens Afgørelse af Stridsspørgsmaalene. Det store Flertal holdt da paa Ridderskabets Ret til helt eller aldeles overvejende at besætte første Kammer; Mindretallet, nu kun bestaaende af Møsting, Heinzelmann og Rothe, vilde kun have et begrænset Antal af Ridderskabets Medlemmer og begge Kamre som Repræsentation for alle 3 Stænder.

Den kongelige Resolution faldt først over et Aar efter, den 15. Maj 1818; den gik ud paa, at Kommissionen skulde udarbejde to Forslag, et med to og et med tre Kamre; det første Kammer skulde i begge Tilfælde bestaa af valgte Medlemmer af Ridderskabet og de af Kongen nobilerede Godsejere, dertil visse høje Embedsmænd. Repræsentanterne, henholdsvis for Stæderne og for de uadelige Godsejere og Bønderne, skulde danne enten et eller to Kamre. Dette sidste Forslag (med ialt 3 Kamre) traadte nu mere og mere i Forgrunden og havde øjensynligt de danske Statsmænds Sympati. Forhandlingerne førtes imidlertid denne Gang kun i et Par Maaneder, hvorefter de igen udsattes til det følgende Aar. De aabnedes da med en kongl. Resolution af 1. Maj (1819), som fastslog, at der skulde være 3 Kamre, og i de følgende 6 Uger udarbejdedes der nu nærmere Bestemmelser herom, til et endeligt Forslag (af 18de Juni). «Stænderforsamlingen», som den nu skulde kaldes, kom herefter til at bestaa af et første Kammer med 16 Medlemmer, valgte i og af Ridderskabet og de af

Kongen nobiliterede Godsejere, 4 høje Embedsmænd og Besidderne af de oldenburgske og hessiske Fideikommissar; et andet Kammer med 24 Medlemmer, valgte af Stæder og Flækker, og et tredje Kammer, bestaaende af 6 Medlemmer, valgte af de fra første Kammer udelukkede Godsejere, og 28, valgte af Bønderne i alle Hertugdømmets Distrikter, altsaa ogsaa paa de adelige Godser.

Valgene til Forsamlingen skulde finde Sted forud for hver Samling, hvert tredje Aar. Foruden de almindelige personlige Egenskaber, deriblandt kristelig Tro, skulde Vælgerne til første Kammer eje et adeligt Gods, til andet et Hus til 1000 Rbdl. Brandforsikring, eller Hus af ringere Værdi tilligemed sikker Formue af 1000 Rbdl. i Grundejendomme eller Statspapirer; til tredje henholdsvis adeligt Gods eller Landejendom til 1000 Rbdl. Skatteværdi, som Ejendom eller Arveforpagtning. Fra Valgbarhed udelukkedes Læger, Advokater, Professorer, Præster og Skolelærere; Borgere og Bønder skulde for at kunne vælges have otte-dobbelt Ejendom af den, som gav Valgret; ogsaa her kunde sikker Formue erstatte manglende Grundejendom. Officerer og Embedsmænd skulde være valgbare og ikke behøve Tilladelse til at modtage Valget. Stænderforsamlingens Beslutninger fattes, efter Udkastet, lovgyldigt af to Kamre, hvis de ikke kan enes alle tre; to har tillige Ret til at petitionere om Lovforslag. Forslagene indbringes i et af Kamrene, efter Kongens Valg, og gaar da en forud bestemt Gang, enten skriftlig med Motivering fra Kammer til Kammer, eller ved to Medlemmer til mundtlig Forklaring; alle Skattesager forelægges først i tredje Kammer. Der udnævnes kongelige Kommissærer, men Kamrene vælger selv deres Formænd.

Dette Forfatningsudkast blev af Kongen sendt til Statsraadets Erklæring, men videre kom det ikke. Reaktionen i Tyskland var imidlertid bleven saa stærk, at der overalt indtraadte en Standsning i den efter 1815 begyndte Udvikling; der blev indført Censur i alle Forbundslandene, og Universi-

teterne blev stillede under et særligt Tilsyn. I «Wiener Schluss-acte» (af 15de Maj 1820) gentoges vel Løftet om Indførelsen af «landständische Verfassungen», men det blev overladt de «suveræne Fyrster» at ordne dette «indre Anliggende» efter «de foreliggende Forhold»; kun hvor der fandtes «in anerkannter Wirksamkeit bestehende landständische Verfassungen», kunde disse kun forandres ad forfatningsmæssig Vej. Dette sidste bragte Ridderskabet til efter Dahlmanns Tilskyndelse at henvende sig til Forbundsdagen for at kræve Anerkendelse af den gamle slesvig-holstenske Forfatning. Der blev som bekendt procederet med stor Lærdom og Styrke, men Klagen afvistes (27de Novbr. 1823) i begge sine Hovedled: den gamle Forfatning i Holsten kunde ikke anerkendes for at være i «Virksomhed», og Forbundsdagen havde intet at gøre med Slesvig. Desværre benyttede Regeringen ikke denne Udtalelse til nu at ordne Holstens Forfatningsforhold efter det fuldt udarbejdede Udkast, samtidig med at Preussen indrettede sine «Provinzialständer»; Slesvigs og Kongerigets Styrelse kunde da senere være bleven ordnet efter fornyede Overvejelser og aldeles uafhængig heraf, uden at man havde behovet at frygte Forbundets Indblanding. Det er maaske den mest skæbnesvangre Forsømmelse i hele vor nyere politiske Historie.

Det eneste, der blev gjort i Henhold til det af den kongelige Afsending i Frankfurt ved denne Lejlighed givne Løfte om at fremme Forfatningssagen, var Nedsættelsen af en ny Kommission til at udarbejde Forslag om Oprettelsen af en øverste Domstol i Holsten som Forberedelse til Ständerforfatningen. Disse Overvejelser endte med Indstillingen om en saadan Domstol og en særlig Provinzialregering for Holsten, for helt at adskille Dommervirksomheden fra Administrationen (10de Nov. 1826). Men Iværksættelsen kom heller ikke her. Ansvarret herfor maa sikkert især søges i det tyske Kancelli, der ikke vilde have Hertugdømmerne adskilte, og det falder da fremfor alle paa dets danskfødte Præsident Otto Moltke.

Kongeriget og Slesvig havde staaet aldeles udenfor alle disse Forhandlinger. Da Dahlmann under Stænderkommissionens første Session havde faaet en Adressebevægelse i Gang i de slesvigske Byer for en Tilslutning til den holstenske Forfatning, var Motivet de truende Udsigter til en Forringelse i Kreditforholdene overfor Hamborg, og da der i Omslaget 1818 samledes Underskrifter paa en Adresse i lignende Retning fra begge Hertugdømmerne, fik den kun 12 Navne fra Slesvig mod 140 fra Holsten. I Kongeriget blev enhver Ytring i Retning af Forfatningsforandring strængt undertrykt, medens der iøvrigt fandtes en forholdsvis liberal Trykkefrihedslovgivning; denne var endnu liberalere i Slesvig, hvorfor ogsaa Kieler-Professorernes sidste Skrifter udkom Nord for Ejderen. Mærkeligt er det ogsaa at se, at Kongen netop samtidig med den stærke Bevægelse i Holsten, der ikke førte til noget praktisk Resultat, gjorde Indrømmelser i Danmark, som kunde siges at imødekomme den offentlige Menings Krav paa Garantier overfor den for 1814 ubundne Kabinetsstyrelse. Det var saaledes en Indrømmelse overfor danske Klager, at der i April 1814 oprettedes et Statsraad, og det vidner stærkt om Kongens Mistillid til Holstenerne, at han ikke optog nogen Mand fra Hertugdømmerne i dette før efter 1830. Endvidere oprettedes ved Forordning af 23de April 1817 en «Komité» i Københavns Grosserersocietet, bestaaende af 12 Medlemmer og en Formand, «hvilke skal iagttage de Pligter, som paaligger hele Societetet, samt afgive de Betænkninger, Erklæringer og Responsa, som Kollegierne, Øvrighederne eller Domstolene maatte fordre». Valget af denne Komité's Medlemmer foretoges hver Gang af Kommerce-Kollegiet blandt tre af Societetet indstillede Grosserere. Og af endnu større Betydning var det, at Nationalbanken ved sin Oprettelse, 4de Juli 1818, stilledes under Bestyrelse af 5 Direktører og 15 Repræsentanter, som paa en enkelt nær supplerede sig selv, efter første Gang at være valgte af Valgmænd blandt Bankens Interessenter. Alle Bestyrelsens Medlemmer

skulde med Ed forpligte sig til kun at ville varetage Bankens Interesser, og denne Ed skulde ogsaa Embedsmænd være bundne af uden Hensyn til deres Embedsed; Kongen lovede højtidelig for sig og Efterfølgere aldrig at ville gribe ind i Bankens Bestyrelse, Højesteret skulde være Dommer i Stridsspørgsmaal om Oktrojens Fortolkning. Det var den første Institution, den enevældige Kongemagt havde skabt med Garantier for Uafhængighed af dens Magtfuldkommenhed, i Virkeligheden i Strid med Kongeloven. Samtidig løstes Hertugdømmernes Forbindelse med Banken. Det var som om Kongen ogsaa her vilde vise, at han agtede at give mere, hvor han var fuldstændig uafhængig, end hvor man vilde afnøde ham formelle Indrømmelser.

Det var derfor ogsaa helt i sin Orden, at Kongen i Slutningen af Aaret 1830, da den af Lornzen rejste Bevægelse nødte ham til at gøre Alvor af Ständerforfatningens Indførelse i Holsten, meget snart kom til den Beslutning at udvide denne Institution til Danmark og Slesvig; alt midt i December nedlagde Møsting i al Hemmelighed efter Kongens Ordre Forestilling herom. Reskripterne til de to Kancellier udstedtes den 11te og 13de Jan. 1831; i det første udtaltes, at der skulde indføres raadgivende Stænder for hvert af Hertugdømmerne for sig, paa Grundlag af den preussiske Forfatning af 1823, ligesom Administrationen skulde adskilles fra Justitsen i begge Hertugdømmer, efter Forslag af Kommissionen af samme Aar; Kansleren i Slesvig skulde tiltræde den ved Genoptagelsen af dens Arbejder. I det andet meddelte Kongen, at han vilde indføre Stænder i Danmark ligesom i Hertugdømmerne og efter samme Mønster. Indholdet af disse Reskripter bragtes til Offenhedens Kundskab i den følgende Maaned, og først nu udkom de første danske Skrifter om Repræsentationsspørgsmaalet (af Tscherning og David), med Meddelelser om de preussiske Provinsialstænder og en Kritik af deres Indretning.

Det var vistnok en meget uheldig Tanke at nævne denne fremmede Institution i en kongelig Tilkendegivelse, som blev

offenliggjort. Prins Kristian, som fra nu af traadte ind i det offentlige Liv som Medlem af Statsraadet, advarede straks Kancellipræsident Stemann imod at lade dette komme frem: «I en offentlig Bekendtgørelse, skriver han, skurrer det slemt i danske Øren, at den tilsiger en preussisk Stænderforfatning, medens man vist først og fremmest ønsker en dansk eller national Indretning». Stemann svarede med en Henvisning til de fremmede Magter (!); desuden var den alt trykt. Flere Aar efter kom A. S. Ørsted tilbage til det samme under Diskussionen om Trykkefrihedslovgivningen, idet man da vilde fortolke Udtrykkene i Stænderloven efter den preussiske Sprogbrug: I hvad Forhold man end vil sætte de to Anordninger, siger han, «saa maa dog Kongens Undersaatter i hin (danske) Anordning kunne læse sig til, hvad det var Landsfaderen skænkede dem, og de maa ikke have Behov for at forstaa deres Konges i sig klare Ord at studere den preussiske Anordning, endnu mindre den preussiske Praxis».

I Virkeligheden fik denne Henvisning til de preussiske Love ikke ret meget at sige; i Grunden var det ikke stort mere end Begrebet og Navnet «Provinsialstænder», som laantes derfra, medens man ellers helt igennem blev paa hjemlig Grund og langt mere fremdrog den ældre Kommissions Arbejde end den fremmede Anordning.

Det var fra først af Meningen at paaskynde det hele Lovarbejde saaledes, at Stænderne kunde sammenkaldes i en nær Fremtid, og Generalprokurøren Ørsted arbejdede ihærdigt i Forslaget for at bringe det til Ende i Foraarets Løb, hvorefter der skulde indkaldes Notabler for at drøfte dets Enkeltheder. Overprokurøren i det tyske Kancelli Höpp lod sig imidlertid god Tid, og Kancellipræsidenterne Stemann og O. Moltke forhastede sig heller ikke. Det blev derfor bestemt, at der først skulde udstedes en «almindelig Anordning» om Provinsialstændernes Indførelse, henholdsvis i Danmark og Hertugdømmerne, og disse udkom da ogsaa som bekendt under 28. Maj 1831.

I disse mærkedes ganske vist Ligheden med den preussiske Lov af 5. Juni 1823, men Ligheden med det henlagte Forslag af 1819 var dog alt her nok saa stor; da dette imidlertid ikke var offentlig tilgængeligt, holdt man sig til det første. Den preussiske Lov gav Navnet Provinsialstænder (1), fastsatte Grundejendom som Adkomst til Deltagelse (2), og lovede Forelæggelsen af alle Love vedkommende den enkelte Provins, saavel som saadanne almindelige Love, «welche Veränderungen in Personen- und Eigenthumsrechten und in den Steuern zum Gegenstande haben», — indtil Indførelsen af almindelige Stænderforsamlinger; endvidere skulde Forsamlingerne kunne fremsætte «Bitten und Beschwerden», ligesom de skulde bestyre Provinsernes kommunale Anliggender under Regeringens Tilsyn (3). De danske Anordninger var noget fyldigere affattede; som Medlemmer af Forsamlingerne nævnedes ogsaa kongevalgte Professorer og Præster; foruden «Bitten und Beschwerden» nævnedes «Vorschläge und Anträge» (som 1819), og til Løftet om Styrelsen af Kommunalforholdene lagdes (som 1819) Reparition af nye Skattepaalæg. For Kongeriget affattedes denne (6) dog i en fattigere Form: «Da vi ansé det gavnligt, at der indrømmes Provinsialstænderne Medvirksomhed med Hensyn til Kommunernes Anliggender, saa ville vi have taget det under Overvejelse, hvorledes dette lader sig udføre, og derpaa tage nærmere Bestemmelse i saa Henseende». Antydningen af et om end nok saa begrænset Selvstyre ønskede man helst at undgaa paa Kongelovens Grund. Endvidere bestemtes, at Stænderne skulde sammenkaldes hvert andet Aar (1819 hvert tredje, de særlige preussiske Anordninger fastsatte Møde hvert andet for de første 6 Aar), og Kongen forbeholdt sig nærmere at fastsætte de Deputeredes Antal. Den almindelige Anordning og Antallet af Deputerede skulde være gældende Grundlov i den Form, Kongen gav det; alle øvrige Bestemmelser skulde derimod drøftes ved indkaldte Tillidsmænd. I Preussen havde der været nedsat en Kommission under Kronprinsens Forsæde, og

denne havde raadført sig med «erfarne Mænd» af hver Provins. De særlige Anordninger udstedtes her umiddelbart efter den almindelige Lov (1ste Juli 1823).

Disse preussiske Anordninger havde et udpræget aristokratisk Indhold. De enkelte Forsamlinger var dannede paa Grundlag af Samfundets Tvedeling, saaledes at Ejerne af «Rittergut» og «Standesherren» overalt havde samme Antal Repræsentanter som Borger- og Bondestand tilsammen; blandt disse sidste var det normale Forhold som to til en. Medens det holstenske Forslag af 1819 altsaa gav hver Stand sit ligeberetigede Kammer, dannede de preussiske Forsamlinger ét Kammer med en Repræsentation af henholdsvis én, to og tre Sjettedele for Bønder, Borgere og Godsejere. Dog kunde et Flertal af $\frac{2}{3}$ af en Stand forlange Forsamlingens Opløsning i Stænder «bei Gegenständen, bei denen das Interesse der Stände gegen einander geschieden ist», men altsaa ikke i almindelige Lovgivningssager. Med Hensyn til Forhandlingerne var det i Preussen bestemt, at Kongen udnævnte en Landmarskalk af den første Stand, han valgte atter Udvalgene og gav dem en Formand, som ligeledes skulde tilhøre den første Stand. En kongelig Kommissarius skulde tilforordnes Stænderne, men ikke kunne være tilstede ved Forhandlingerne. Kun Resultatet af disse blev bragt til Offenhedens Kundskab.

Der løftede sig straks Stemmer fra alle Sider imod denne Ordning som stridende imod den demokratiske Samfundsand i Danmark; ikke blot udtalte David og Tscherning det offentligt, men ogsaa i Statsraadet og Kancellierne var man paa det Rene med, at slikt kunde ikke indføres hos os. Her gjorde Forhandlingerne fra 1816—19 deres gode Nytte; thi skønt de aldrig nævnes, er det dog klart, at man stadig har dem in mente. Og da Kongen, straks efter den almindelige Anordning, under 4de Juni 1831 beskikkede en Komité, bestaaende af de to Kancelliers Præsidenter og Prokurører, til at affatte Forslag til de særlige Anordninger, var dermed givet, at de vilde blive skrevne

i en helt anden Aand end den, som havde raadet i Berlin under Kronprinsens Forsæde. Thi vel var Otto Moltke den eneste af disse Mænd, som havde deltaget i de tidligere Førhandlinger og han havde her staaet paa det ridderskabelige Stade; men han var en alt for ubetydelig Mand til at kunne gøre sig gældende overfor en Karakter som Stemann og Jurister som Ørsted og Höpp.

Komiteen traadte først sammen ved Aarets Slutning og arbejdede derpaa i Vintermaanederne, hvorefter Sagen forelagdes i Statsraadet i April 1832. Den delte sig snart i et Flertal og et Mindretal, idet Höpp med sine mere konservative Anskuelser fik de to Kancellipræsidenter paa sin Side imod Ørsted; men i vigtige Hovedpunkter opnaaedes der fuld Enighed om forholdsvis meget liberale Bestemmelser.

Med Hensyn til Antallet af Deputerede fulgte man saaledes ikke den preussiske Tvedeling, men den for Holsten 1819 foreslaaede Tredeling. Der skulde i alle fire Forsamlinger tilsammen vælges 65 Købstadsfolk og dobbelt saa mange, 127 (—135), Landbrugere, deraf 51 (—59) Godsejere og 76 Bønder. Disse sidste var især overvejende i Nørre- og Sønderjylland. Dertil kom to Præster og en Professor i hver Forsamling, valgte af Kongen, ligesom i Hertugdømmerne de 4 og 4 Medlemmer af Ridderskabet (ovenfor medregnede blandt Godsejerne) udnævntes af Kongen paa Livstid; Hertugen af Avgustenburg og Landgreven af Hessen fik arvelige «Virilstemmer», henholdsvis i Slesvig og Holsten, og Kongen forbeholdt sig at udnævne indtil 4 større Grundejere i hver af de to danske Forsamlinger.

Forsamlingerne skulde ikke deles i Kamre eller kunne skille sig efter Stænder; de skulde selv vælge deres Præsident og Sekretærer, ligesom de ved frit Valg kunde nedsætte Komiteer, som selv skulde vælge Formand og Ordfører. Kommissarius skulde deltage i Forhandlingerne, men ikke være tilstede ved Afstemninger. Alle Beslutninger skulde fattes med simpel Stemme flerhed, ikke som i Preussen med $\frac{2}{3}$ af de Stemme-

givende; Valgene skulde foretages direkte ved Protokolltilførsel. Disse sidste Bestemmelser skyldtes Höpp, medens danske Kancelli her havde fulgt det fremmede Mønster.

Med rette fremhævede Otto Moltke i Brev til Kongen (af 3die April 1832), at man var gaaet den Vej fuldt ud at give, hvad der var lovet og hvad man kunde vente. Der var to Muligheder, mente han, for Fremtidens Udvikling: Enten falder den demokratiske urolige Tidsaand igen bort eller den fortsættes i længere Tid. I første Tilfælde er det temmelig ligegyldigt, hvad vore Stænderanordninger siger, i sidste er det absolut at foretrække, at de giver alt, hvad der kan gives, giver det med Tillid til Folket og saaledes, at intet mere er at kræve. Man vil ellers straks møde nye Fordringer og maatte gøre nye Indrømmelser, og dermed er da al Fasthed opgiven. Har man derimod givet loyalt, da maa ingen rokke dette. «Saaledes tør jeg, slutter han, ytre den faste Overbevisning, at det er langt farligere for den kongelige Avtoritet at indskrænke de raadgivende Stænder i de specielle Love ved Regeringens overvejende Indflydelse paa samme end at gøre dem til alt det, som de efter deres Natur kan og bør være, naar kun man strængt holder dem indenfor deres virkelige Grænser».

Forhandlingerne i Kancellikomiteen gav Stænderlovene deres væsentlige Præg, men der var dog en Række Punkter, som endnu voldte langvarige, tildels livlige Forhandlinger, dels i Statsraadet, dels med de indkaldte Tillidsmænd, dels ved fornyede Overvejelser i Komiteen, Kancellierne og Statsraadet. Disse Forhandlinger strakte sig over godt halvandet Aar, en Tid, som forekom Forfatningsvennerne at være spildt eller med Vilje forhalet, men som i Virkeligheden var vel anvendt og i mange Henseender klarede de Spørgsmaal, som ved et saa betydningsfuldt Vendepunkt i Statens Styrelse maatte frembyde sig. At samtidig Landets dygtigste Hoveder drøftede de samme Spørgsmaal i Literaturen, var en dobbelt Vinding, idet derved

den offentlige Opmærksomhed blev vakt og Spørgsmaalene fik en yderligere Belysning.

I Statsraadet fik Stemann med sine mere konservative Anskuelser en afgjort Overvægt overfor Ørsted, der ikke var personlig tilstede; ogsaa Otto Moltkes og Höpps Indflydelse og Hensynet til de konservative Hertugdømmer gjorde sig her stærkt gældende. Kun Prins Kristian traadte ihærdigt i Skranken for Ørsteds liberale Anskuelser, men som oftest uden Resultat.

Af Ørsteds særlige Vota, der for det meste støttedes af et Flertal blandt hans Kolleger i danske Kancelli, fortjener adskillige at fremdrages. Saaledes kæmpede han for, at der kun skulde være én Forsamling i Kongeriget, da den Grund man havde til en Provinsdeling i Preussen, nemlig Landets brogede Sammensætning af gradvis erobrede Dele, slet ikke her var tilstede. Han vilde have Retten til at vælge Nationalbankens Bestyrelse overdraget til Stænderne, idet han gjorde gældende, at man 1818 kun havde givet den Ret til at supplere sig selv, fordi Nationen dengang savnede enhver Repræsentation. Endvidere vilde han have en Finansetat meddelt Stænderne for at sætte dem i Stand til at danne sig en begrundet Mening om Rigets økonomiske Forhold.

Hvad Valgretten angik, vilde han det mest mulige udvide den ud over den først givne Ramme. Foruden Grundejendomme mente han at ogsaa Skatteansættelser og Kapitalformue maatte give Adgang til Valg; han vilde gaa ned til 2 Tdr. Hartkorn eller 16 Rbdl. Arealskat paa Landet, 500 Rbdl. Brandforsikring eller 30 Rbdl. Skat i Stæderne (4000 Rbdl. eller højere Næringskat i København). En i to Aar bunden Formue af 10000 Rbdl. skulde overalt give Valgret. Valgbarheden skulde ikke knyttes til strængere Bestemmelser end Valgretten. Endvidere vilde han, at Gaardfæstere og Sognepræster med Præstegaard skulde have samme Ret som Selvejere. Jøderne vilde han i Strid med de preussiske Love give Valgret. Justitiarer og Biskopper vilde han have ind i Forsamlingerne tilligemed Pro-

fessorer. Valgene vilde han have foretaget ved Valgmænd som i Norge, Preussen og de sydtyske Stater, saaledes at Valgene fandt Sted efter Amter, med 2—3 Deputerede under ét.

Intet af dette trængte igennem i Statsraadet, uden Bestemmelsen om at Gaardfæstere fik Valgret. Af Hensyn til den højere Census, som tyske Kancelli havde tænkt sig, blev Valgretsbetingelsen fordoblet og Valgbarheden gjort afhængig af en firdobbelt Grundejendom, al anden Adkomst til Valgret faldt bort; Gaardfæstere skulde have 5 Tdr. Hartkorn for at faa Valgret. For Hertugdømmerne knyttedes Valgretten til en Landejendom til 3200 Rbdl. Skatteværdi, eller en Købstadsejendom af 1600 Rbdl. Brandforsikring (i de største Byer det dobbelte).

Da disse Spørgsmaal blev afgjorte i Statsraadet (April 1832) var der alt udnævnt «erfarne» og «oplyste Mænd», henholdsvis fra Hertugdømmerne og Kongeriget, til at gennemgaa Lovforslagene, der nu blev trykte i den vedtagne Form. De erfarne Mænd traadte sammen i Slutningen af samme Maaned og forhandlede i en 4—5 Uger, derefter kom de oplyste sammen den 10de Juli og afsluttede midt i Avgust. Møderne holdtes paa Kristiansborg under Forsæde af vedkommende Kancellipræsident og med Prokurøren som Referent; den tyske Forsamling bestod af 29, den danske af 35 Mænd. Danske Kancelli vilde oprindeligt have haft dem valgte af de fremtidige Vælgere, men det tyske trængte igennem med sin Mening, at de skulde udnævnes af Kongen. Det var Embedsmænd i Stæderne og paa Landet, Godsejere, borgerlige Tillidsmænd og fremragende Jurister; ingen Bønder fik Sæde blandt dem.

Forhandlingerne havde et meget fredeligt Forløb, da de liberale Lovforslag afvæbnede enhver skarpere Kritik. Dog blev Drøftelsen af forskellige Stridsspørgsmaal ret livlig, og der blev truffet adskillige Afgørelser, som ikke behagede Præsidenterne; den danske Forsamling var gennemgaaende mere frisindet end den tyske. Mærkeligt nok blev de oplyste Mænd ikke satte i Kundskab om, hvad de erfarne havde besluttet, og

disses Møder var forlængst sluttede, da hine begyndte. Det blev derfor nødvendigt bagefter at sammenarbejde det brogede Materiale, og dette overdroges ganske naturligt til Kancellikomiteen; Höpp blev ogsaa ved denne Lejlighed den toneangivende.

Komiteen tog et meget loyalt Hensyn til de af Forsamlingerne fremsatte Ønsker, kun at Hensynet til Lovenes saa vidt mulig ensartede Affattelse lagde Baand paa Indrømmelserne. De vigtigste af de foretagne Forandringer var følgende.

Forslaget havde forkortet den i Preussen krævede Betingelse for Valgbarhed, 10 Aars uafbrudt Besiddelse af Ejendom, til det halve og havde opgivet, at det skulde være samme Ejendom; Forsamlingerne havde ønsket det yderligere nedsat til et Aar (og 5 Aars Ophold i Landet); dette tiltraadte Komiteen. De oplyste havde stemt for at Fæstebønder ogsaa skulde være valgbare, som Ørsted havde holdt paa; det blev ligeledes tiltraadt. Derimod faldt «Beneficiarerne» (Sognepræsters m. fl.) Valgret igennem med 18 Stemmer mod 17.

Spørgsmaalet om Jødernes Stilling viser især det forskellige Frisind i Rigets to Dele. De erfarne Mænd havde slet ikke omtalt denne Sag, men holdt sig til hvad der var foreslaaet 1819 og fastsat i Preussen saavel som i Lovforslaget; de oplyste derimod besluttede énstemmig, at Jøderne burde have Valgret, og med 24 Stemmer mod 11, at de tillige skulde være valgbare; Gehejmearkivar Fin Magnusen indgav senere et særligt Votum til Kongen for at hævde Retfærdigheden i dette Forslag. Det er et smukt Træk af Frisind paa et saa tidligt Punkt i vort offentlige Liv, i Modsætning til vore Naboer baade i Syd og Nord; men det bør da tillige fremhæves, at de danske Jøder i en ualmindelig Grad havde sluttet sig til Nationen i alle dens Bestræbelser, og at netop dengang to Mænd som H. Hertz og N. David indtog en stærkt fremskudt Plads i vort offentlige og literære Liv. De øvrige Forslag var af mindre

Vægt; kun Ønsket om at der maatte udgives en særlig Stændertidende, med Meddelelse om Forhandlingerne (ikke blot Resultaterne, som i Preussen), var af dybt indgribende Betydning. Ogsaa dette tiltraadtes af Komiteen.

De endelige Forhandlinger i Statsraadet fandt Sted i Efteraaret 1833. Det blev her afgjort, at der til Valgbarhed udkrævedes to Aars Ejendom. Jøderne fik Valgret i Kongeriget, men ingen Valgbarhed; i dette Spørgsmaal havde Ørsted staaet ene overfor sine tre Medkommitterede, men Kongen gav ham Medhold. Striden drejede sig iøvrigt om et sidste Forsøg paa at faa Intelligensen stærkere repræsenteret end den rene Grundejendom kunde antages at ville sørge for. Ørsted, støttet af Prins Kristian, søgte atter at skaffe Beneficiarerne Valgret og Valgbarhed, da det formentlig kunde antages, at Præsterne nu som ved tidligere Lejligheder vilde blive Bondens bedste Talsmænd, og de fire Kongevalg, som var forbeholdte, søgte de at faa løste fra Grundejendommene. Men begge Dele strandede paa Stemanns Modstand; han mente, at man vilde komme længere med Folk uden særlig Intelligens end med Præster og lærde Mænd.

Prins Kristian var ikke tilfreds med Resultaterne af de lange Forhandlinger; 19de November 1833 skriver han til sin Guvernementssekretær, Etatsraad Holten i Odense: «Stændernes Organisation i Danmark refereres imorgen for sidste Gang i Statsraadet. Jeg kan kun til Dem sige, at jeg i Almindelighed beklager, at den vil lade meget at ønske, og at den for at samstemme med Hertugdømmerne, som hver Gang først er refereret, langt fra ikke har den frisindede Aand, som den efter mit Skønnende kunde og burde have, naar en Ørsted og lige-sindede vare blevne hørte. Den vil ej tilfredsstille, og i mange Henseender fortjener den Dadel, som den ej vil undgaa. Min Skyld er det ikke.» Og da han 29de Maj 1834 oversendte de endelig udfærdigede Anordninger af 15de s. M., skriver han: «Skønt jeg selv har haft Del i denne Forordnings Affattelse,

saa er jeg langt fra at finde den fuldkommen svarende til hvad man kunde ønske. Især vil den strænge Regel om Grundejerne, med Udelukkelse af Beneficiarier og alt hvad der indirekte kunde aabne Forsamlingen for mere Intelligens, finde grundet Dadel. . . . Den 87de § [om Udgivelsen af en Stændertidende] er den vigtigste i sine Følger, for at Institutionen ej skal falde i Dvale» [som i Preussen]. Sin egen Interesse for den nye Institution viste Prinsen ved at deltage i det første Stændervalg som Valgberettiget i «de mindre Landejendomsbesidderes» Klasse (for Virumgaard). Da Valghandlingen fandt Sted paa hans Svoger Hesen-Philipsthal's Bisættelsesdag, anmeldte han dette for Valgbestyrelsen og mødte efter Aftale to Dage senere i det Wærnske Institut paa Frederiksberg for at afgive sin Stemme for Kammerraad Drewsen til Deputeret og Overretsprokurator Kancelliraad Payngk til Suppleant.

Som bekendt gik hans Bekymringer m. H. til den offentlige Menings Interesse for Stænderne ikke i Opfyldelse. Baade Valgene og det offentliggjorte Finansbudget vakte en Bevægelse, som man ikke tidligere havde kendt, og samtidig rejste der sig en Storm i Anledning af den truende Indskrænkning af Trykkefriheden. I Løbet af et Par Aar fortrængte den politiske Interesse alt andet; som en længe opdæmmed Flod skyllede den hen over Hovedstadens vel opdyrkede, æstetiske, filosofiske og videnskabelige Marker. I Virkeligheden var der ved den saa længe og modent overvejede Stænderforfatning gjort en vigtig Begyndelse til kommende Tidens folkelige Selvstyre; selv om den fra først af sagdes anlagt efter fremmed Mønster, var den helt igennem bleven tildannet efter et nationalt Tænkesæt.

Medens A. S. Ørsted i disse Aar var Landets mest populære Mand, vendtes alles Øjne mod Tronfølgeren Prins Kristian, hvis liberale Meninger selvfølgelig var vel kendte. Man drømte om, at han i Stilhed sad med en fuldt udarbejdet Grundlov i Lighed med den norske, eller i alle Tilfælde let vilde kunne bevæges til at give en saadan. Da Kongen i Begyndelsen af

Aaret 1837 gennemgik en haard Sygdom, som man ikke troede han vilde komme over, beredte man sig til fra alle Sider at bestorme Prinsen straks efter Tronbestigelsen. Men alt nu var denne bestemt paa ikke at give efter for et saadant Forlangende. Han skriver i sin Dagbog (under 12de Jan.): «Adler fortalte mig, at Tage Kloumand havde sagt ham, at det var de Liberales Hensigt straks efter Kongens Død, hvis den var paafulgt i Mandags eller Tirsdags, at komme med Folkestimmel for at forlange den norske Konstitution. Jeg svarede ham, at det var bedre at forekomme, men skete det, da var det en god Lejlighed til at vinde den store Hobs Agtelse ved at afslaa en saadan Begæring med Fasthed. Ganske andre Omstændigheder havde fremkaldt den norske Konstitution, jeg regerede ifølge Kongeloven med de af Kongen givne Institutioner, og disse vare Folkets lovlige Organer til Tronen»¹⁾.

Denne Stemning blev i de følgende Aar snarest bestyrket. I Hertugdømmerne begyndte Sprogstriden og Debatteerne om Arvefølgen at forurolige Sindene og varsle store Vanskeligheder i den kommende Tid, og i Kongeriget fremkaldte den voksende Opposition, der gav sig Udslag i Pressen, alt nu en stærk konservativ Modstrømning.

I de mest intelligente Kredse saa man med Ængstelse paa de politiske Interessers alt opslugende Malstrøm, og adskillige af de mest ansete Forfattere optraadte stærkt polemisk derimod. Saaledes Grundtvig, Fru Gyllembourg, Heiberg, Hertz, Povl Møller, Paludan Müller, Sibbern, P. Hjort, — blandt de yngre S. Kierkegaard o. a. Frem for alt gav Hertz et vægtigt Indlæg i sine «Stemninger og Tilstande» (1839), der ramte den unge Liberalisme lige saa sikkert som hans «Gengangerbreve» til sin Tid havde ramt de literære Partier.

Prins Kristian tilhørte ifølge hele sin Aandsretning for en stor Del netop denne Del af Samfundet, om han end havde

¹⁾ Sml. H. Hage, Johannes Hage, S. 121 fl.

en langt større Indsigt i de politiske Forhold og Forstaaelse af deres uafviselige Betydning, end Literaturens Mænd i hin Tid kunde være i Besiddelse af. Men ogsaa rent politisk modtog han i disse Aar et betydningsfuldt Indtryk, idet han paa en Udenlandsrejse i Efteraaret 1838 traf sammen med Repræsentanterne for Samtidens største konservative Magter, Kejseren af Rusland og Metternich; især den sidste raadede ham indtrængende til at bevare Decentralisationen i den nærværende Forfatning, idet han tilsagde ham Østrigs Bistand i mulige Konflikter i Hertugdømmerne. Ruslands Interesse for det danske Kongehus blev samtidig paakaldt ved de første Meddelelser i Arvefølgesagen.

Tronskiftet i December 1839 vil saaledes let kunne forstaaes i sit bekendte Forløb. Hvad der var paatænkt 3 Aar tilforn, kom nu til Udførelse, men faldt virkningsløst til Jorden. Man blev skuffet med Hensyn til den nye Konges formentlige Sympati for den fremskredne Liberalisme, og maaske nok saa meget med Hensyn til hans formodede Karaktersvaghed, der var bleven en Trossætning af det Eftermæle, som det utaknemmelige Norge havde sat hans Kongedømme i 1814. Af H. C. Ørstedes Mindetale over Kongen i dette Selskab fremgaar det tillige, at man havde troet ham saa hengiven til Livsnydelser, at han snart vilde opgive en kraftig Deltagelse i Regeringens Byrder.

Intet af alt dette viste sig nu at være Tilfældet. Kristian VIII henviste i Dec. 1839 til «Folkets lovlige Organer», som han vilde have gjort det i Jan. 1837, medens han lod sit Statsraad tage under Overvejelse, om Tiden kunde være kommen til væsentlige Forandringer i Statens Forfatning.

Imidlertid bar han længe sin Upopularitet med Sindsstyrke, han var, især i de første Maaneder efter Tronbestigelsen, i en løftet Stemning i Bevidstheden om sit høje Kald. Han arbejdede mere, end maaske nogen anden Konge hos os har gjort det, og inden kort Tid sporedes Virkningerne af den nye Aand,

som med ham var kommen ind i Styrelsen; ikke uden Føje skrev hans Enke senere om ham: «Min gode Konge sled sig op for at opfylde sine Kongepligter»¹⁾).

Den offentlige Drøftelse af Kongelovens Afskaffelse og en Forfatnings Indførelse, som i Fredrik VI's Tid havde været halsløs Gerning, blev fra nu af tilladt, Budgetterne offentligjordes, det kommunale Selvstyre udvikledes, og det var af mange Tegn klart, at Kongen forberedte nye Tilstande. 1842 blev der forelagt Stænderne Forslag om Indførelse af Stænderkomiteer, d. e. Udvalg af de fire Forsamlinger, som i Fællesskab skulde forhandle Rigets almindelige Anliggender, altsaa et meget væsentligt Skridt ud over det bestaaende. Men Forslaget blev kun vedtaget i Kongeriget, og det var alt for farligt i et saa vigtigt Spørgsmaal at lade Hertugdømmerne staa sammen overfor Danmark. Det blev derfor igen henlagt til bedre Tider.

Disse kom imidlertid ikke. Modsætningen mellem Monarkiets tvende Hoveddele udvikledes altid skarpere, og først da der var indtraadt et næsten fuldstændigt Brud efter Udstedelsen af det «Aabne Brev» (8. Juli 1846) kom man ad en modsat Vej tilbage til Forfatningsspørgsmaalet. Det synes nemlig nok saa meget at have været Kongens Følelse for Nødvendigheden af fuldt ud at vinde det danske Folk til Værn mod Fremtidens Storme, som Troen paa at en varig Forsoning kunde opnaas ad denne Vej, der fremkaldte Forhandlingerne i Aaret 1847. I alle Tilfælde fremtræder det saaledes i Kronprinsens bekendte Forestilling af 6. Febr. d. Aar, som jo kun giver Udtryk for de Tanker, der almindelig nærredes i den danske Befolkning: «At Hertugdømmernes Befolknings Pluralitet skulde være gunstig stemt for en slig for hele Riget fælles Forfatning, kan man jo ikke vente; men den Begejstring, en slig Forholdsregel vilde vække i hele Kongeriget og i en, skønt maaske ikke stor Del

¹⁾ Peter Rørdam, III, 169.

af Slesvig, vilde dog vist give Regeringen en saadan Støtte, at alvorlig Modstand blev umulig for Hertugdømmerne». Kongen svarede herpaa: «Uden at udbrede mig videre over denne ansvarsfulde Sag, ville Du tro, at den dagligen er Genstand for mit Overlæg og for min Bekymring, og at det er mig kært, at Du uforbeholdent har ytret Dig for mig, ligesom den vil vorde mundtlig omtalt imellem Os, naar jeg ser Dig igen».

I Virkeligheden havde han alt indledet Forhandlinger med sine Raadgivere om Oprettelsen af et udvidet Statsraad. I et saadant, mente han, vilde det være lettere at forene Mænd fra de forskellige Landsdele for da at forberede en fælles Repræsentation. Gennem Karl Moltke, Præsident i det tydske Kancelli, — Søn af den foran nævnte Adam Moltke til Nütschau og i Begyndelsen af 30'erne blandt Talsmændene for Hertugdømmernes Uadskillelighed, — traadte han i Forbindelse med Brødrene Reventlov, Ernst til Farve og Frits i Pretz, Ridderskabets Førere, for at vinde dem for sine Planer. Den 22de Juli, faa Dage før sin Afrejse til det aarlige Sommerophold paa Før, tilstillede Kongen Gehejmestatsraadet og Kancellipræsidenten i en udførlig Afhandling sin Plan til et udvidet Statsraad.

Dette Statsraad, i hvilket ikke Kongen, men en Gehejmestatsminister skulde føre Forsædet, skulde bestaa af de kongelige Prinser, Statholderen i Hertugdømmerne, Præsidenterne for Regeringen paa Gottorp og Overappellationsretten, Guvernøren i Lauenburg og en Generalsuperintendent; fra Kongeriget Justitiarius i Højesteret og Sjællands Biskop. Iøvrigt høje Embedsmænd og Tillidsmænd, især fra Stænderforsamlingerne. Da det tillige var Meningen at omdanne Kollegierne til Ministerier, skulde Statsraadet deles i Sektioner, svarende til et eller flere af disse: 1) for udenlandske Sager, Handel og Industri, samt Kolonierne; 2) Justits og Politi, Kirke og Undervisning; denne Sektion i to Afdelinger efter Statsdelene; 3) det Indre, Stænder og Kommunalsager, Landmilitær og Landvæsenssager; 4) Finanserne; 5) Forsvaret. Statsraadet skulde drøfte alle almindelige

Lovgivnings- og Finanssager, først i Sektioner, derpaa i Fællesmøde, hvorefter de skulde forelægges Kongen i Gehejmestatsraadet, til hvilket ogsaa andre kunde indkaldes for de enkelte Anliggendes Vedkommende. Endvidere kunde der holdes Ministerraad med tilkaldte Departementschefer for at forberede Lovforslag m. v. Ad denne Vej mente Kongen, at de forekommende Stridspunkter kunde udjævnes, Partiførerne bringes i Forbindelse med hinanden, og de fælles Interesser træde i Forgrunden, — «og», saaledes slutter han sin Fremstilling, «skulde heraf end i Tidens Løb fremgaa en konstitutionel Forfatning for det danske Monarki, en Forandring i Grundloven, som visselig ikkun en bydende Nødvendighed til Undersaaternes Vel kan retfærdiggøre, saa vil alle derhenhørende vigtige Overvejelser om de deraf flydende organiske Love ligeledes henhøre til Statsraadets Arbejde og tjene Kongen til Vejledning for de Beslutninger, han maatte føle sig kaldet til at tage, med stadig Hensyn til det Ansvar, der er paalagt ham, at efterlade Riget lige stærkt ved Enighed og Undersaatterne i tiltagende Velstand som et lykkeligt og mod Forsynet taknemmeligt Folk».

De Forhandlinger, som nu i Efteraarets Løb førtes, synes desværre ikke at være blot tilnærmelsesvis bevarede, i alle Tilfælde findes de ikke blandt Kongens Papirer. Hovedtrækkene vil dog kunne følges.

Den 8. Sept., endnu før Kongens Tilbagekomst, besvarede Justitsminister Stemann det fremsatte Spørgsmaal. Han fraaadede Oprettelsen af et Statsraad og Kollegiernes Omdannelse til Ministerier. Det vil ikke tilfredsstillende den offentlige Mening og ikke bringe noget Udbytte for Sagerne Behandling ud over det, Kollegierne nu yder (!). Derimod kan han ikke undlade at fremhæve, «at Ønsket om en friere Udvikling af vor Forfatning, væsentlig grundet paa den Frygt, at tilkommende Eneherskere ikke maatte besidde den Visdom; den Erfaring og det høje Ædelsind, hvormed Riget for Tiden styres, ej alene lydelig har udtalt sig i alle Stænderforsamlinger, men umis-

kendelig næres af hele Folket». Kongen har selv antydet en saadan Mulighed, og Stemmann maa ansé det for ønskeligt, at Kongen «maatte bestemme sig til allerede nu at foretage forberedende og indledende Skridt, siden Gæringen ellers let og hurtig i den Grad kunde tiltage og vinde i Styrke, at det i al Fald ved et, Gud give først i sildigste Alder indtræffende Tronskifte vilde blive højst vanskeligt, om ikke umuligt, at holde den indenfor de Skranker, hvilke Folkets eget sande Vel udkræver». Han mener dog ikke, at dette bør forelægges et stort Statsraad: «Hvad D. Maj. i Deres Visdom uden nogen foregaaende videre Sammenkaldelse af nye Raadgivere maatte finde alt nu at kunne indrømme, vil af Stænderne og Folket blive optaget med langt anden Erkendtlighed og Taknemmelighed, end hvad senere maaske nærmest vil ansés som ikkun fremtunget af bydende Omstændigheder».

Som praktisk Forslag nævner han en Udvidelse af Gehejme-statsraadet til at bestaa af 8 Medlemmer foruden de kongelige Prinser, nemlig Cheferne for de forskellige Styrelsesgrene; det skulde da holde to Rækker Møder: deliberative under en Konsejlspræsident og definitive under Kongens Forsæde. Ved Siden heraf Fælles-Stænder, valgte af de fire Forsamlinger, ligemange af hver: «Skulde iøvrigt D. Maj. i Deres Visdom hertil maatte ville føje Bestemmelser, ved hvilke Folket yderligere kunde betrygges imod i Fremtiden mulig mindre vel overvejede, ensidig fattede Beslutninger, saa vilde Nu- og Fremtid endmere velsignede allerhøjest Deres Minde».

Denne Forsigtighed i Udtryk, hvor der var Tale om en Forfatningsforandring, havde jo sin naturlige Grund i Kongelovens rigoristiske Bestemmelser i saa Henseende; det var her stemplet som Højforræderi med den i Loven fastsatte Straf at tilraade Kongen en Indskrænkning i sin Magt. Der haves derfor ogsaa forskellige Udkast til et Kommissorium med den Opgave for Landets første Jurister at angive, om og hvorledes man kunde komme udenom denne Vanskelighed paa lovlig

Maade. Det var den legitimistiske Karl Moltke, som syslede hermed; da det imidlertid ikke blev til Alvor, maa man vel være kommen til den Slutning, at det var en gordisk Knude, som maatte overhugges. Bag ved Stemanns Raad om en Afskaffelse af Enevælden laa jo en dyb Mistillid til Tronfølgerens Evner og Vilje; det er øjensynligt, at Frygten for, at Kongens Dage alt var talte, havde begyndt at gøre sig gældende. Der mærkes da ogsaa en stærkt aftagende Livsvirksomhed hos ham i Aarets sidste Halvdel; endog Dagbogsoptegnelserne bliver forsømte, og Kongen synes ikke mere selv at have tumlet med Regeringens Problemer som forhen; Bardenfleth, der saa ham i Oktober, anede, at det vilde være sidste Gang.

Det udvidede Statsraad blev opgivet; dog drog Kongen forskellige Personer ind i Forfatningsspørgsmaalets Behandling, to fra hver af Monarkiets Hoveddele: Otto Moltke og P. G. Bang fra Kongeriget, Karl Moltke og Regeringspræsidenten paa Gottorp, L. N. Scheel, fra Hertugdømmerne. Hvad Kongen selv har tænkt, fremgaar ikke af det bevarede Materiale; han lod Karl Moltke gøre Udkast til et Reskript om Indkaldelse af erfarne Mænd, men Bang fortæller, at han syntes særlig godt om hans (ikke opbevarede) Udkast til Forfatningsbestemmelser.

Straks efter Nyaar skulde de endelige Forhandlinger begynde i Statsraadet, Otto Moltke var tilsagt til den 6te Januar. Men alt Dagen forinden paadrog Kongen sig den Sygdom, som skulde lægge ham i Graven; den 9. stod han op for at ordne forskellige Ting og skrev da det ofte omtalte Brev, i hvilket han paalagde sin Efterfølger at indføre en Forfatning. «Da det staar i Guds Haand, om jeg rejser mig af denne Sygdom, hedder det her, saa anbefaler jeg Kronprinsen ved sin Regerings Tiltrædelse at tilsige det danske Folk og Hertugdømmerne en fælles konstitutionel Forfatning, som han forbeholder sig nærmere at give disse hans Arvelande». I de følgende Dage sysselsatte Forfatningssagen ham vist endnu stadig, stærkere fremtræder dog Tanken om den under 31. Dec. fastslaede

Plan for den folkelige Realhøjskole i Sorø, idet han med Rette ansaa Almuens Oplysning for et Grundvilkaar for et sundt Forfatningsliv. Ogsaa denne skulde dog gaa i Graven med ham.

Kong Fredriks VII's Tronbestigelse betegner, saa mærkeligt det end kan lyde, en Reaktion i tysk og aristokratisk Retning. Hans Fader havde i sit sidste Brev lagt ham paa Sinde ogsaa at høre Raad fra fædrelandssindede Mænd fra Hertugdømmerne. — han nævnte Criminil og Karl Moltke —, vistnok i den Forudsætning, at Sønnen omgikkes med den Tanke at fjerne dem fra sig. Kong Fredrik kaldte derfor, straks efter at have modtaget Brevet (af Irminger), Karl Moltke ind i Statsraadet; men her traadte denne med sin ejendommelige stærkt udprægede Personlighed øjeblikkeligt i Forgrunden. Moltke, siges der, beherskede Criminil og denne atter Ørsted, medens Ste-mann laa syg af Podagra og ikke mere kom i Statsraadet, og Vilhelm Moltke holdt sig stærkt tilbage som upolitisk Finansminister. Det var alt i Kristian VIII's sidste Tid kommen til at staa saaledes, at Karl Moltke var den anerkendte Bærer for et Forsoningsforsøg overfor Hertugdømmerne. De store Farer, som truer os, skrev han 8de Dec. 1847 til Kongen, og som mere og mere fører os hen imod Rigets Opløsning, kan kun afbødes ved, at det kommer til en Forstaaelse mellem Landsdelene. Han blev da Manden til at gøre dette Forsøg, og baade Bardenfleth, som faa Dage efter indkaldtes i Statsraadet, og Bang, som deltog i dets Forhandlinger, fortæller, hvorledes Moltke fremtvang sin Affattelse af Kundgørelsen om den vor-dende Forfatning, af 28de Januar. Endog et udtrykkeligt Løfte om Hertugdømmernes fortsatte Forbindelse fik han tvunget igennem til Trods for de to nævnte Mænds Indsigelser; Kongen holdt her som overalt med Flertallet. Det var da intet Under, at Moltke ogsaa fik Overtaget i det nedsatte Forfatningsudvalg, bestaaende foruden ham af Ørsted og Bang.

Kundgørelsen af 28de Januar lovede fælles Stænder for Danmark og de to Hertugdømmer ved Siden af de særlige

Provincialstænder, der ikke skulde forandres. Fællesstænderne skulde have besluttende Myndighed i Skattesager, Finansstyrelse og Lovgivning; Antallet af deres Medlemmer skulde være lige stort for Kongeriget og Hertugdømmerne. Det nærmere Forfatningsforslag skulde forelægges erfarne Mænd, valgte dels af Provincialstænderne (nemlig henholdsvis Godsejere, Borgere og Bønder, ialt 24), dels af Gejstligheden i de forskellige Stifter og af Universiteterne, ialt 8, dels af Ridderskabet i begge Hertugdømmer under ét, 4, dels endelig af Kongen, ialt 16, deraf 8 i Kongeriget og 4 i hvert Hertugdømme. Det er karakteristisk, at Repræsentanterne for Gejstligheden og Ridderskabet endnu ikke findes i Moltkes Udkast af 8de Dec., medens de kommer frem i et senere Projekt fra Kristian VIII's sidste Tid; denne Konge vilde sikkert ikke have ladet den slesvigholstenske Tendens med det samlede Ridderskab passere.

Det endelige Forfatningsudkast er affattet paa tysk og giver virkelige Grundtræk til en Konstitution. Kongens Civilliste fastsættes til 600,000 Rdl. og Domænerne i Kongeriget, for saa vidt han ønsker at besidde dem; de regnes til 300,000 Rdl. Der indføres fuld Religionsfrihed, dog at Jødernes Stilling overlades til Provinsernes særlige Lovgivning (for vedblivende at kunne holde dem nede i Hertugdømmerne). Den personlige Frihed hævdes; ingen kan drages fra sit rette Værneting, og den fængslede stilles ufortøvet for sin Dommer. Borgerne har Ret til at indgaa Foreninger og holde Møder og Forsamlinger; der er Pressefrihed med Ansvar for Domstolene, Censuren skal aldrig kunne indføres. Modersmaalets Ret maa ikke krænkes; Ejendommen er ukrænkelig. Stand og Fødsel skal ingen Betydning have for Adgang til Embeder, alle Begunstigelser med Hensyn til offentlige Byrder skal afløses.

Fællesstænderne samles hvert Foraar, skiftevis i København og paa Gottorp. De deles i to Kamre; Medlemmerne skal være 30 Aar gamle og Kristne. Al Finanslovgivning foretages

i Fællesmøder; i saadanne afgøres ogsaa Uoverensstemmelser i Lovgivningssager. Forhandlingerne er offentlige.

Første Kammer sammensættes af 36 Medlemmer af hver Hoveddel af Monarkiet; 20 af disse vælges henholdsvis af Ridderskabet og de danske Sædegaardsejere, én er Formanden i den højeste Domstol, 3 Biskopper; de 12 er Kongevalg. Alle Valg er paa Livstid.

Andet Kammer har det dobbelte Antal Medlemmer (nøjagtig: $73 = 36 + 37$), det sammensættes ligesom Provinsialstænderne, kun med Undtagelse af de i første Kammer repræsenterede Klasser. Det har øjensynligt været Mening en gang i Tiden at lade det blive de samme Personer og saaledes afskaffe Stænderlovenes Valgbestemmelser. Der skulde for Fællesstænderne indføres indirekte Valg, Valgmændene er dels kommunale Tillidsmænd, dels valgte; i Stæderne vælger hver 25, som har Hus eller Jord til 600 Rbdl.'s Værdi eller giver 40 Rbdl. i Husleje, en Valgmand (i København henholdsvis hver 100, med 1000 og 64 Rbdl.); paa Landet i hvert Sogneforstanderskab alle med Hus til 400 Rbdl. (24 Rbdl. Leje) eller Hus med 2 Skæpper Hartkorn.

Forsamlingens Ret strækker sig kun til alle Fællessager. Først nævnes Skattesager, der skal vedtages for at nye Skatter kan paalægges eller ældre forhøjes; de skal forelægges andet Kammer først og kan ikke fremmes, hvis de her forkastes; forandres de af første Kammer, træder begge sammen. Skattebyrden skal fordeles efter Forholdet 5 til 3 mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Almindelige Fælleslove forelægges i et af Kamrene; endelig Udjævning søges i Fællesudvalg. Forelægges en Lov tredje Gang og vedtages da af 2det Kammer, kan Kongen lade begge Kamre træde sammen og vedtage den ved fælles Afstemning. Kamrene kan ikke tage Initiativet til Love, men kun stille Andragender.

Finanslovgivningen var meget omhyggelig ordnet. Statsgælden staar under Stændernes Garanti og Kontrol; et Normal-

reglement bliver Bilag til Forfatningen, det dannes af de 3 sidste Aars regelmæssig gentagne Udgifter. Der forelægges Stænderne et aarligt Budget, hvis Afvigelser fra Normalreglementet skal søges bevilgede. Af Overskuddet forrentes Statsgælden og afdrages den med 1 pCt. Hvad da bliver til overs, deles i to Dele: til Statsformaal og til Fordeling mellem Landsdelene. Vil Stænderne ikke give Samtykke til den foreslaaede Anvendelse, deponeres Beløbet hos Rigsretten («Staatsgerichtshof»). Finansregnskabet revideres efter nøje fastsatte Regler, og Rigsretten nedsætter et Udvalg for at kontrollere de løbende Udgifter med Hensyn til Statsgælden. Der kan gøres Ansvar gældende for Rigsretten.

Kollegierne ophæves og der dannes 8 Ministerier, 4 fælles og 4 særlige; ingen kongelig Befaling er gyldig uden at være paraferet af en Minister. De fælles Ministre forestaar Udenrigssager, Forsvaret, Finanserne og Handelen; af de særlige er to for Kongeriget, en for hvert Hertugdømme.

Ministrene danner Gehejmestatsraadet; de er ansvarlige og kan anklages for Rigsretten; denne kan afsætte dem, og de kan da ikke mere træde i Statens Tjeneste. Vil man tiltale dem til Erstatning, søges de ved deres rette Værneting, Højesteret eller Overappellationsretten. Rigsretten sammensættes ved Valg af de højeste Domstole, de samlede Kamre og Kongen, lige mange fra Kongeriget og Hertugdømmerne. Den vælger selv sin Præsident; ingen af dens Dommere maa være Deputeret eller Embedsmand. Naar dens Dom æskes, skal denne afsiges inden 8 Dage efter at Stændernes Forhandlingsprotokol er tilstillet den trykt; Rettergangen er mundtlig og offentlig.

Dommerne i de overordnede Domstole er uafsættelige. Med Hensyn til de to Sprog i Slesvig bestemmes, at de skal bruges helt igennem og af alle Avtoriteter, undtagen Overappellationsretten i Kiel, der dog tager mod danske Indlæg og giver Dom i dansk Oversættelse. I Stæderne Haderslev, Aabenraa og

Sønderborg indføres Dansk i Skolerne; paa Landet beholdes den daværende (mod Dansk uretfærdige) Grænse for det offentlige Sprog. Der ansættes to Generalsuperintendenter, en dansk og en tysk, den danske faar tillige Als og Tørning Len. Præster skal have gennemgaaet et Aars Øvelse henholdsvis i Kiel eller København og de juridiske Embedsmænd skal have gjort et Aars Tjeneste i det Sprog, de for Fremtiden skal bruge.

Forfatningsudkastet var omtrent færdigt, da Martsbevægelsen afbrød Arbejderne med det. Der var Møde hos Ørsted den 20de om Aftenen, og skønt Bang kunde meddele, at Borgerrepræsentanterne var samlede til et ekstraordinært Møde for at vedtage en Adresse til Kongen, som samme Aften skulde forelægges en Forsamling i Kasino, holdt Moltke dog paa, at de burde gøre deres Udkast færdig. Før de skiltes, fik de Efterretning om, at man næste Dag vilde bede Kongen om en Regeringsforandring. Moltke beklagede, at man saaledes miskendte hans redelige Vilje til at redde Monarkiets Sammenhold, men kørte derpaa hjem uden at lade sig anfægte af de Skarer, som strømmede ud fra Kasino; Bang indrømmer, at han ikke var saa modig og ikke lukkede et Øje den Nat.

Den næste Dag kulkastede alt, hvad der var arbejdet og tænkt og drøftet i en hel Menneskealder. Det Spørgsmaal ligger nær, om det dog ikke havde været værd at tage det foreliggende Udkast som et Udgangspunkt for Forhandlingerne, om der da slet ikke var noget heri, som kunde bruges? Vistnok var der ved Moltkes slesvig-holstenske Standpunkt kommen Enkeltheder ind i Forslaget, som umulig kunde fastholdes og som stred mod den foregaaende Regerings klare Formaal — saaledes især første Kammers Sammensætning og den uretfærdige Sprogordning, — og ved Oprøret var endvidere Forudsætningen for en fælles Forfatning foreløbig bristet; men der var dog givet saa meget i det her tilbudte, og det stod i en saa organisk Forbindelse med de bestaaende Indretninger, at et fuldstændigt Brud, som jo nødvendigvis maatte skade os overfor

Udlandet og svække Sammenholdet indadtil, ikke kunde siges at være nødvendigt. Havde man sammenkaldt de paatænkte Tilidsmænd, helst baade «erfarne» og «oplyste» Mænd, og forelagt dem dette Forslag med udstrakt Myndighed til at omdanne det, kunde man maaske have naaet en Forfatning, skikket til at bære den følgende Udvikling uden de Brud, som ved Juni-grundloven saa at sige fra den første Dag blev uundgaaelige. Rimeligvis havde vi da nu været videre i sand konstitutionel Statsordning og Tænkemaade.

Der er noget mistrøstende i at dvæle ved denne Bagside af det store nationale Gennembrud og det uforlignelige Opsving, som vort Folkeliv tog i 1848. Det var tilvisse nødvendigt, at Kongeloven blev afskaffet og hele dens Statsordning kuld-kastedes; men der er noget mistrøstende i, at dette ikke kunde ske uden tillige at kuldkaste en hel Slægtalders Arbejde med at komme bort fra dens Ulemper ad Udviklingens Vej, medens man lagde det i Hænderne paa en højt begavet, men ganske uerfaren Mand at lave en Forfatning efter Øjeblikkets Doktriner. Og det bliver ikke mindre mistrøstende, naar vi tænker paa, at noget aldeles tilsvarende alt var sket for 200 Aar siden. Det var dengang uundgaaeligt, at Haandfæstningen maatte kasseres og hele dens Statsordning kuldcastes; men det er trist at tænke paa, at man ogsaa dengang med det samme kuldcastede en Menneskealders Arbejde med at komme bort fra dens Ulemper ad Udviklingens Vej — (ogsaa dengang ved Stændermøder) —, for saa at lægge det i Hænderne paa en højt begavet, men uerfaren Mand at lave en Kongelov, ikke efter Landets og Folkets Tary, men efter sine statsfilosofiske Doktriner.
